

Mączyńska, Stefania

Spotkanie w Muzeum Ziemi PAN poświęcone uczczeniu pamięci profesor dr Antoniny Halickiej (1908-1973) w dziesiątą rocznicę śmierci

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 29/3-4, 736-740

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w Poznaniu, Politechnika Rzeszowska), a także zachęcić do prowadzenia takich wykładów na innych wydziałach chemicznych w Polsce.

Komisja ds. nauczania historii nauki i techniki, działająca w ramach Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, przesłała do Organizatorów Szkoły Letniej pismo, w którym wyraziła uznanie i poparcie dla inicjatywy tej formy szkolenia wykładowców z zakresu historii chemii.

Roman Mierzecki
(Warszawa)

SPOTKANIE W MUZEUM ZIEMI PAN POŚWIĘCONE UCZCZENIU PAMIĘCI PROFESOR DR ANTONINY HALICKIEJ (1908—1973) W DZIESIĄTĄ ROCZNICĘ ŚMIERCI

Wśród ubiegłorocznych zebrań naukowych w Muzeum Ziemi PAN na szczególną uwagę zasługuje posiedzenie w dniu 29 grudnia 1983 r., przypadające w przeddzień dziesiątej rocznicy śmierci Profesor dr Antoniny Halickiej, współtwórcy i organizatora tej placówki w latach powojennych, a także długoletniego jej dyrektora (1950—1973).

Na spotkanie to — zorganizowane z inicjatywy Dyrekcji placówki — przybyli liczni przedstawiciele warszawskich instytucji naukowych, współpracujących od wielu lat z Muzeum Ziemi, pracownicy muzeów i instytucji regionalnych, przyjaciele prof. A. Halickiej oraz dawni i obecni pracownicy Muzeum Ziemi.

Uczestników spotkania powitał dyrektor Muzeum Ziemi — doc. Krzysztof Jakubowski; na wstępie przedstawił program spotkania, który obejmował w części pierwszej referaty dotyczące życia oraz działalności naukowej i organizacyjnej A. Halickiej, przygotowane przez pracowników Muzeum Ziemi; w drugiej — refleksyjne wspomnienia osobiste uczestników spotkania; w trzeciej — zwiedzanie wystawy biograficznej, przygotowanej przez zespół Działu Historii Nauk Geologicznych i Archiwum Muzeum Ziemi.

K. Jakubowski we wstępie do referatu zatytułowanego: *Rys życia i działalności Profesor dr A. Halickiej* podkreślił, że motywem przewodnim spotkania jest uczczenie pamięci Człowieka, którego życie i działalność związały się na trwałe z dziejami Muzeum Ziemi. Mijająca dekada potwierdziła w wielu wymiarach, jak głęboka jest istotnie trwałość tych związków. Znajduje ona wyraz nie tylko w o-kolicznościowych wspomnieniach i opracowaniach, obejmujących dzieje kształtowania się koncepcji placówki i jej organizacji, ale także w wielu poczynaniach, które są kontynuacją lub rozwinięciem programowych planów Profesor Halickiej. W tym właśnie — stwierdził doc. K. Jakubowski — zawarta jest najgłębsza treść żywej więzi i nieprzemijającej pamięci.

W referacie K. Jakubowski nawiązał do lat dzieciństwa A. Halickiej — spędzonych w Małym Łoświdzie na Ziemi Witebskiej, do lat szkolnych i gimnazjalnych w Wilnie, omawiając szerzej okres studiów uniwersyteckich na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. W dalszej części referatu K. Jakubowski omówił pierwszą pracę zawodową, rozpoczętą przez A. Halicką w czasie studiów w 1930 r. na stanowisku asystenta w Katedrze Mineralogii i Petrografii na USB w Wilnie; już wówczas cechowała ją pasja społeczna i szerokie zainteresowania, które znamionowały również późniejszą działalność twórczą i organizatorską. Studiowała chemię; drugą specjalnością, którą o-brała, była petrografia; poświęciła wiele następnym lat pracy stosując metody petrograficzne w badaniach geologicznych — między innymi w systematycznie prowadzonych pracach na obszarze Wileńszczyzny i Polesia, rozszerzonych o badania porównawcze na terenie Szwecji i Finlandii oraz Litwy, Łotwy i Estonii. Wła-

tach 1940—1945 A. Halicka, wspólnie z innymi geologami polskimi i litewskimi, zajmowała się pracami organizacyjnymi, a głównie projektowaniem rozpoznania zasobów surowców mineralnych na obszarze Litwy.

W 1945 r. A. Halicka przeniosła się do Warszawy. Podejmując działalność zawodową pełniła szereg odpowiedzialnych funkcji w ministerstwach Apropowizacji i Handlu, a następnie Oświaty, Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W czerwcu 1947 r. A. Halicka objęła stanowisko wicedyrektora Muzeum Ziemi, a następnie od 1950 r. dyrektora tej placówki. Na szczególną uwagę zasługuje ogromne starania A. Halickiej zmierzające do zorganizowania nowoczesnego muzeum geologicznego w stolicy, pozyskania i odnowienia dla potrzeb Muzeum Ziemi zniszczonego działaniami wojennymi zabytkowego pałacyku, pierwszej własnej siedziby placówki w Warszawie przy Al. Na Skarpie 20/26 oraz uzyskanie w 1966 r. i przystosowanie do potrzeb muzealnictwa drugiego obiektu przy Al. Na Skarpie 27. Równolegle A. Halicka brała czynny udział w organizacji badań naukowych i szkolnictwa wyższego, pełniła wiele funkcji społecznych w instytucjach i organizacjach o charakterze geologicznym, zwracając szczególną uwagę na rozwój muzealnictwa przyrodniczego z szerokim uwzględnieniem nauk geologicznych. A. Halicka czynnie uczestniczyła w inicjowanych przez Muzeum Ziemi pracach wystawienniczych nie tylko w stolicy, ale w wielu ośrodkach regionalnych; rozwinęła szerokie kontakty z zagranicą — wynikające z głębokiej znajomości problematyki muzealnictwa przyrodniczego. Szczególnie dużo uwagi poświęciła kształceniu wysoko wykwalifikowanej kadry pracowników muzealnych; a jednocześnie gromadzeniu i systematycznemu kolekcjonowaniu zbiorów geologicznych. W ostatnich latach życia znaczną ilość czasu i wysiłku poświęciła historii nauk geologicznych, przyczyniając się m. in. do gromadzenia materiałów archiwalnych z zakresu poznania dziejów tej dziedziny z uwzględnieniem historii zbiorów i kolekcji geologicznych. Na zakończenie swego wystąpienia doc. K. Jakubowski podkreślił, że w uznaniu zasług Profesor Halicka wyróżniona została wysokimi odznaczeniami państwowymi i honorowymi oraz że pozostawiła najbardziej trwały ślad swej działalności — Muzeum Ziemi, któremu oddała bez reszty i do końca swe życie.

Doc. Barbara Kosmowska-Ceranowicz wygłosiła referat pt. *Działalność Antoniny Halickiej w dziedzinie geologii i petrografii w latach 1930—1945*. Na wstępie wspomniała, że A. Halicka jest już dla wielu postacią historyczną, a dla tych, którzy ją znali, była przede wszystkim kierownikiem i muzeologiem, natomiast niewiele wiemy o Jej działalności jako geologa i petrografa.

Pierwsze terenowe badania petrograficzne A. Halicka rozpoczęła w 1932 r., w dwa lata po podjęciu pracy zawodowej w Katedrze Mineralogii i Petrografii w USB w Wilnie. Z inicjatywy prof. B. Rydzewskiego przystąpiła do badania moren pod Wilnem; na badanym terenie stosowała opracowaną przez niego metodę wskaźnika gładzowego, stosując ją także w późniejszych pracach terenowych prowadzonych do 1939 r. W opublikowanym w 1935 r. streszczeniu pracy magisterskiej pt. *Materiały do charakterystyki petrograficznej profilu dyluwialnego Łysej Góry koło wsi Szaltory pod Wilnem*, a następnie w 1938 r. w rozszerzonej i uzupełnionej wersji, podała wyniki opracowań utworów morenowych Łysej Góry i wskazała, jak bardzo kryteria petrograficzne pomagają w ustaleniu wieku i korelacji glin na badanych obszarach. A. Halicka dokładnie poznała metody badań petrograficznych moren — omawiane w ówczesnej literaturze, a bardzo dobrą znajomość skał skandynawskich wykorzystała do badań porównawczych. W roku 1937 przywiozła z podróży do Szwecji i Finlandii cenną kolekcję skał przewodnich, której część przekazana Towarzystwu Muzeum Ziemi jest obecnie przechowywana w zbiorach Muzeum Ziemi łącznie z mapami geologicznymi Szwecji i Finlandii, którymi posługiwała się w czasie pracy; druga część zbioru pozostaje w uniwersytecie w Wilnie.

Wiele uwagi A. Halicka poświęciła znaczeniu gładów narzutowych w badaniach geologicznych, a także popularyzowała zagadnienia czwartorzędu i historię badań tego okresu. Na Wileńszczyźnie, w okolicy Dukszt, przyczyniła się A. Halicka do zachowania części naturalnego gładowiska, które stanowiło nienaruszalną morenę czołową, jako zabytku przyrody nieożywionej; obszar ten uzyskał prawną ochronę pod nazwą: Działka gładowa Zakładu Mineralogii i Petrografii USB; działka ta była terenem Jej badań szczegółowych.

A. Halicka brała też czynny udział w rejestracji gładów na obszarze Wileńszczyzny; rozpoczęła z inicjatywy S. Małkowskiego w 1935 r. wstępne opracowania miały na celu przygotowanie badań petrograficznych i rejestrację bogactw kopalnych na Wileńszczyźnie.

Rozprawa doktorska A. Halickiej pt. *Zarys petrograficzny moren Wileńszczyzny* — zarówno ze względu na metody pracy petrograficznej stosowane w badaniach czwartorzędowych, jak i samą inicjatywę ujęcia w szerokim zakresie badań prowadzonych na USB w Wilnie w latach przedwojennych — miały charakter pionierski na terenie Polski. Dyplom doktorski — wydany A. Halickiej w grudniu 1939 r. — był jednym z ostatnich na USB.

W latach 1940—1944 A. Halicka z Bronisławem Halickim i grupą geologów polskich przy współpracy z geologami litewskimi przystąpiła do nowego etapu prac przede wszystkim w dziedzinie geologii stosowanej. W programie tych badań ujęto ocenę zasobów surowców cementowych dla projektowanych zakładów przemysłowych; kontynuowano również prace kartograficzne, obejmując nimi wybrane odcinki brzegów dolin Wilii i Niemna oraz Wilenki. Szczegółowa dokumentacja tych prac, zachowana w większości w spuściźnie A. Halickiej, miała znaczenie praktyczne i wykonana była dla Urzędu Dróg Wodnych w Kownie w latach 1940—1945, w związku z budową projektowanej hydroelektrowni. Obok praktycznego znaczenia opracowania te dostarczyły obserwacji i materiałów o wartości naukowej, które między innymi dokumentowały teorię siedmiu zlodowaceń B. Halickiego — opublikowaną w 1961 r.

B. Kosmowska-Ceranowicz przedstawiła wielostronnie dorobek naukowy A. Halickiej w dziedzinie geologii i petrografii. Opracowanie oparła na artykułach opublikowanych i licznych rękopisach znajdujących się w spuściźnie A. Halickiej — przechowywanej obecnie w archiwum Muzeum Ziemi; na zakończenie podkreśliła, że dorobek ten jest znaczący i zyskał duże uznanie, a prace przez nią rozpoczęte są w różnej formie kontynuowane na terenie Polski północno-wschodniej i Litwy.

W drugiej części spotkania kolejno zabrali głos: Prof. Władysław Pożaryski z Instytutu Geologicznego podzielił się uwagami i wspomnieniami związanymi z Osobą Profesor A. Halickiej, której postać łączy się przede wszystkim z Muzeum Ziemi i instytucjami pokrewnymi. Nawiązał również do swoich pierwszych prac terenowych w przełomie środkowej Wisły — zapoczątkowanych w 1935 r. i częściowo prowadzonych przy pomocy finansowej Towarzystwa Muzeum Ziemi. Zwrócił także uwagę, że już w pierwszych latach powojennych A. Halicka podkreślała znaczenie placówki Muzeum Ziemi i jej rolę w pracach terenowych; była przekonana, że nauczanie poprzez przekazywanie wiedzy o charakterze encyklopedycznym jest niewystarczające — przede wszystkim badania i prace terenowe dają niezawodne rezultaty. Zorganizowany w 1949 r. w Kazimierzu nad Wisłą, z inicjatywą Muzeum Ziemi, terenowy kurs preparatorski dla młodych geologów, paleontologów i muzeologów miał na celu szkolenie i przygotowanie do tych prac młodej kadry. A. Halicka zaangażowała wówczas do współpracy znanych specjalistów z różnych dziedzin; z ogromnym zapałem zachęcała do wzięcia udziału w kursie i kontynuację zapoczątkowanych badań na tym terenie; już wówczas opanowana była całkowicie pasją organizacyjną, szczególnie organizacją Muzeum Ziemi.

Ryc. 1. Spotkanie w Muzeum Ziemi dla uczczenia pamięci Profesor A. Halickiej. Od lewej: W. Pożaryski, K. Jakubowski. Fot. L. Dwornik

Ryc. 2. Spotkanie w Muzeum Ziemi dla uczczenia pamięci Profesor A. Halickiej. Od lewej: J. Jasiuk, K. Jakubowski. Fot. L. Dwornik.

Ryc. 3. Spotkanie w Muzeum Ziemi dla uczczenia pamięci Profesor A. Halickiej. Uczestnicy spotkania.
Fot. L. Dwornik

Ryc. 4. Spotkanie w Muzeum Ziemi dla uczczenia pamięci Profesora A. Halickiej. Od lewej: W. Brühl, K. Jakubowski. Fot. L. Dwornik

Ostatnie wspomnienia prof. W. Pożaryskiego łączyły się z II Kongresem Nauki Polskiej w r. 1973, w którym prof. A. Halicka czynnie uczestniczyła, mimo iż siły Jej już były bardzo nadwyrężone ciężką chorobą.

Prof. Maria Borkowska, dyrektor Instytutu Nauk Geologicznych PAN, podzieliła się refleksjami z lat wspólnej pracy z prof. A. Halicką. Administracyjne połączenie ówczesnego Zakładu Nauk Geologicznych PAN i Muzeum Ziemi w 1958 roku przyczyniło się do bezpośredniego współdziałania organizacyjnego obu instytucji. Prof. A. Halicka weszła w skład ścisłego kierownictwa Zakładu Nauk Geologicznych, w którym wyróżniała się energią, życzliwością i okazywaną opieką administracyjną nad całą placówką; członkiem Rady Naukowej ZNG pozostała do końca życia; w posiedzeniach, pomimo choroby, brała systematyczny udział, służyła nieocenionymi radami, doświadczeniem; po przedwczesnym Jej odejściu pozostała luka.

Na zakończenie prof. M. Borkowska wyraziła uznanie organizatorom spotkania, że w dziesiątą rocznicę śmierci, przy obecnym zatroskaniu, można było spotkać się w Muzeum Ziemi aby pomyśleć o Profesor Halickiej, na co zasłużyła całym swym pracowitym życiem.

Dyrektor Muzeum Techniki NOT — mgr Jerzy Jasiuk — rozpoczął wspomnienie o prof. A. Halickiej, zwracając uwagę na takie Jej cechy jak wrażliwość na piękno i umiłowanie sztuki ludowej, życzliwość, konsekwencję w działaniu i rzetelność. Podkreślając zasługi prof. A. Halickiej w rozwoju i ukierunkowaniu placówki, zaznaczył, że potrafiła Ona zawsze i konsekwentnie uzasadnić słuszność podejmowanych tematów badawczych, że starała się o stworzenie lepszych warunków pracy współpracownikom; nie towarzyszyła temu wielka reklama, ale codzienna, systematyczna praca. Takie działanie zapewniło stały rozwój Muzeum Ziemi. Na zebraniach dyrektorów muzeów, w których regularnie uczestniczyła, popierała z energią i serdecznością, a przy tym przekonywająco każdą sprawę służącą muzealnictwu. Cieszyła się dużym autorytetem, wzbudzała szacunek.

Prof. Zygmunt Kolankowski, dyrektor Archiwum PAN mówił o różnych etapach swych kontaktów z prof. A. Halicką. Pierwszą fazą ich znajomości były powojenne lata wspólnej pracy w Ministerstwie Apropowizacji i Handlu oraz w Ministerstwie Oświaty, Nauki i Szkolnictwa Wyższego; etap następny miał miejsce w okresie organizowania od podstaw Archiwum PAN przed 30 laty. Trzecia faza współpracy rozpoczęła się w roku 1962, gdy Archiwum PAN stabilizowało się i powołana została jego Rada Naukowa, w skład której weszli wybitni przedstawiciele nauki polskiej, a wśród nich prof. A. Halicka. Czynny i systematyczny udział A. Halickiej w posiedzeniach Rady Naukowej, życzliwość i troska o placówkę oraz jej rozwój, a także troska o człowieka, jego warunki pracy i życia pozostawiły trwałe ślady wieloletniej współpracy.

Prof. Jan Pazdur z Instytutu Kultury Materialnej PAN nawiązał do powstania pierwszej koncepcji zagospodarowania i ochrony Skalki Geologów na Kadzielni w Kielcach. Wspólnie z prof. B. Krupińskim, ówczesnym przewodniczącym Rady Naukowej Muzeum Ziemi — górnikiem, wrażliwym na kulturę skalnictwa, ochronę krajobrazu, przedstawili prof. A. Halickiej założenia zagospodarowania Kadzielni. Sam projekt — jak i koncepcja — spotkały się ze strony A. Halickiej z dużym uznaniem, pomocą i życzliwością; była to również — jak podkreślił prof. J. Pazdur — okazja do częstej wymiany myśli na temat kolekcjonerstwa sztuki ludowej, szczególnie ceramiki regionu kieleckiego, której była prawdziwym znawcą i miłośnikiem. W pracy naukowej była twarda i konsekwentna; cechował Ją jednak dodatkowy dar — intuicja.

Prof. Witold C. Kowalski z Wydziału Geologii UW podkreślił, że już w pierwszych latach organizacji Muzeum Ziemi zwrócono uwagę na prof. A. Halicką; nie czekała na formalne zatwierdzenie projektów, a przystąpiła do urzeczywistniania

koncepcji na podstawie swego wzorca, który konsekwentnie realizowała; była sprawiedliwa i rzetelna. Niejednokrotnie ustępowano prof. A. Halickiej pod presją — Jej przekonanie o słuszności działania budziło powszechne uznanie i szacunek; dążyła do tego, aby sprawa, której służyła, była przydatna w sferze kultury.

Doc. Zofia Borówko-Dłużakowa z Instytutu Geologicznego w wypowiedzi swej nawiązała do pierwszej pracy zawodowej w Muzeum Ziemi, gdzie dzięki serdeczności i entuzjazmowi prof. A. Halickiej nauczyła się rzetelnego podejścia do obowiązków, życzliwości i umiłowania zawodu; pierwsze lata pracy pozostały na żywo w jej pamięci.

W imieniu bliskich przyjaciół głos zabrał prof. Włodzimierz Brühl, wybitny reumatolog, którego łączyła z A. Halicką wieloletnia przyjaźń, wzmocniona dodatkowo więzami łączącymi absolwentów USB w Wilnie. W życiu prywatnym, jak podkreślił prof. Brühl, była człowiekiem lubianym, przyjaznym i szanowanym. Wy różniła się wszechstronnością, umiała być dobrym przyjacielem, umiała doradzić. Była nie tylko specjalistką w reprezentowanej przez siebie dziedzinie, ale potrafiła wnieść bardzo istotne wskazówki do prac z innych dziedzin, z których W. Brühl sam wielokrotnie korzystał.

Prof. W. Brühl nawiązał do wygłoszonych w pierwszej części spotkania referatów i poprzedzających wypowiedzi zaznaczając, że jest olśniony tym, co usłyszał na temat dorobku naukowego i społecznego prof. A. Halickiej, Jej osobowości, ujmując to w słowach: „fascynuje mnie ta postać”. Podkreślił, że była zbieraczem, dom Jej był przepelniony sztuką ludową i książkami z różnych dziedzin, głównie kultury. W ostatnich latach swego życia, dotknięta ciężką chorobą, pozostawała często na dłuższy okres w Muzeum Ziemi, ale i tu zapraszała na przyjemne i pożyteczne rozmowy. W chwilach najcięższych wykazywała hart ducha, nie poddawała się, myślała zawsze o pracy. Jej cechy charakteru sprawiły, że miała wielu prawdziwie oddanych przyjaciół, którzy Jej nie opuścili.

Zamykając spotkanie doc. K. Jakubowski podziękował w imieniu Muzeum Ziemi wszystkim przybyłym na spotkanie, a szczególnie serdecznie tym uczestnikom, którzy podzielili się swoimi osobistymi refleksjami i wspomnieniami. Dzięki temu uzyskano możliwość nie tylko ukazania dorobku twórczego i działalności Profesor A. Halickiej, ale także zdołano zbliżyć Jej postać jako człowieka pełnego pasji działania.

W sali wystawowej Muzeum Ziemi uczestnicy spotkania zwiedzili ekspozycję okolicznościową — ilustrującą życie i działalność Antoniny Halickiej, przygotowaną przez Dział Historii Nauk Geologicznych i Archiwum Muzeum Ziemi.

Następnego dnia, 30 XII 1983 r., dokładnie w dziesiątą rocznicę śmierci zostały złożone kwiaty na grobie Antoniny i Bronisława Halickich. Grób ten, na którym płytę ufundowało Muzeum Ziemi PAN, znajduje się na Powązkach — na Cmentarzu Komunalnym.

Stefania Mączyńska
(Warszawa)

KONFERENCJA ŹRÓDŁOZNAWCZA BIBLIOLOGÓW W JODŁOWYM DWORZE

W dniach od 14 do 17 grudnia 1983 r. odbyła się w Jodłowym Dworze k/Kiele konferencja naukowa: *Źródła do badań księgoznawczych (ze szczególnym uwzględnieniem XIX i XX wieku)*¹. Konferencja ta zorganizowana przez Zakład Bi-

¹ Druga część konferencji poświęcona źródłom bibliologicznym od XV—XVIII wieku — odbędzie się w roku 1984, a jej organizatorem jest Zakład Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego.